

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

حقوق قراردادهای اداری

محمد شمس

انتشارات جنگل

سرشناسه : شمعی، محمد، ۱۳۶۰-
عنوان قراردادی : ایران، قوانین و احکام
عنوان و نام پدیدآور : حقوق قراردادهای اداری / تألیف: محمد شمعی.
مشخصات نشر : تهران: جنگل، کاوشیار، ۱۳۹۲
مشخصات ظاهری : ۴۴۸ ص.
شابک : ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۱۳۵-۱
وضعیت فهرست‌نویسی : فیبا
یادداشت : کتابنامه.
موضوع : حقوق اداری -- ایران
رده‌بندی کنگره : ۱۳۹۲ ج ۸۴ ش / KM۲۷۲۰
رده‌بندی دی‌سی : ۳۴۲/۵۵۰۶
سما : کتابشناسی ملی : ۳۳۹۴۳۲۴

انتشارات
جنگل

عنوان کتاب: حقوق قراردادهای اداری

تألیف: محمد شمعی

ناشر: انتشارات جنگل، کاوشیار

ویراستار: دکتر میلاد شمعی

ناظر فنی: امین لشکری

نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۲

قطع و تیراژ: وزیری، ۱۰۰۰ نسخه

قیمت: ۲۰۰۰۰۰ ریال

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۳۱۶-۱۳۵-۱

تلفن: ۰۲۱-۶۶۴۸۶۱۱۵-۹-۶۶۴۸۲۸۳۰ <http://www.junglepub.org>

۰۳۱۱-۳۲۰۵۰۶۷-۳۲۰۳۸۰۰-۹ Injo@junglepub.org

«حق چاپ برای مؤلف محفوظ است»

پیشکش به رشید اسماعیلے

پرکشید

من

بال گشودن

پیش از

که

برنده ای

www.ketab.ir

فهرست مطالب

پیشگفتار

فصل اول: کلیات..... ۱

بخش اول: مبانی تاریخی، تفاوت عقد و قرارداد و شناسایی جایگاه، تعریف و مشخصات

- ۳..... قرارداد های اداری
- ۳..... گفتار اول: مبانی تاریخی
- ۱۰..... گفتار دوم: بازشناسی عقد و قرارداد
- ۱۲..... گفتار سوم: قیاس و استصحاب؛ رویکرد واقع گرا یا هنجار گرا
- ۱۴..... گفتار چهارم: جایگاه قراردادهای اداری در میان اعمال دولت
- ۱۷..... گفتار پنجم: تعریف قراردادهای اداری
- ۲۱..... گفتار ششم: مشخصات قراردادهای اداری
- ۲۱..... مبحث اول: حداقل یکی از طرفین قرارداد، دولت یا مؤسسات وابسته به دولت باشد
- ۲۲..... بند اول: دولت و دستگاه های دولتی
- ۲۶..... بند دوم: مؤسسات عمومی غیردولتی
- ۳۱..... بند سوم: نهادهای عمومی
- ۳۲..... مبحث دوم: اداره از امتیازات قدرت عمومی استفاده کند
- ۳۵..... مبحث سوم: هدف قرارداد اداری انجام خدمت عمومی است
- ۴۱..... بخش دوم: انواع قراردادهای اداری
- ۴۲..... گفتار اول: قراردادهای استخدامی
- ۴۶..... گفتار دوم: قرارداد امتیاز امر عمومی
- ۵۱..... گفتار سوم: قرارداد مقاطعه یا پیمانکاری
- ۵۴..... گفتار چهارم: عاملیت
- ۵۵..... گفتار پنجم: قرارداد قرضه عمومی
- ۵۶..... گفتار ششم: قراردادهای نمایندگی خدمات عمومی
- ۵۷..... گفتار هفتم: تحصیل و تملک اراضی توسط شهرداری ها
- ۶۲..... بخش سوم: انواع قراردادهای سازمان های اداری

- گفتار اول: قراردادهای مشمول قانون کار سازمان‌های اداری ۶۲
- گفتار دوم: قراردادهای اداری سازمان‌های اداری ۶۵
- گفتار سوم: قراردادهای خصوصی سازمان‌های اداری ۶۸
- گفتار چهارم: قراردادهای بین‌المللی سازمان‌های اداری ۷۰
- گفتار پنجم: قراردادهای تجاری سازمان‌های اداری ۷۶
- بخش چهارم: اصول حاکم بر خدمات عمومی ۷۸
- گفتار اول: اصل استمرار (تداوم) ۸۱
- گفتار دوم: اصل انطباق ۸۵
- گفتار سوم: اصل تقدم مصالح عمومی بر منافع خصوصی ۸۷
- گفتار چهارم: اصل بی‌طرفی و تساوی ۹۰
- گفتار پنجم: اصل تقو ۹۸
- گفتار ششم: اصل تناسب ۱۰۵
- بخش پنجم: ماهیت حقوق قراردادهای اداری در فرانسه ۱۰۷
- گفتار اول: نظریه وحدت مکان قراردادهای اداری ۱۰۸
- گفتار دوم: نظریه ثنویت (دوگانگی) قراردادهای اداری ۱۱۱
- گفتار سوم: نظریه مختلط ۱۱۳
- گفتار چهارم: بررسی ماهیت و گونه‌های قراردادهای اداری بر تو حقوق تطبیقی ۱۱۵
- مبحث اول: بررسی ماهیت و گونه‌های قراردادهای اداری در اردن ۱۱۶
- بند اول: ماهیت قراردادهای اداری در اردن ۱۱۷
- بند دوم: قراردادهای مشمول نظام مشاغل دولتی (ماده ۱۶۴ و ۱۶۵) ۱۱۸
- بند سوم: شروط لازم الاجرای قراردادهای دولتی در اردن ۱۱۹
- بند چهارم: پیدایش نظریه قراردادهای اداری در اردن ۱۲۲
- بند پنجم: گونه‌های قراردادهای اداری در اردن ۱۲۳
۱. ۱- قراردادهای بخش مشاغل دولتی ۱۲۳
۱. ۱. ۱- قراردادهای مشاغل عمومی ۱۲۳
۱. ۱. ۲- قراردادهای تأمین و تهیه کالا و خدمات ۱۲۵
۱. ۱. ۳- قراردادهای حمل و نقل ۱۲۵

۱. ۱. ۴- قراردادهای خدمت‌رسانی و پشتیبانی ۱۲۵
۱. ۲- قراردادهای اداری خارج از حوزه مشاغل دولتی ۱۲۶
۱. ۲. ۱- قراردادهای دولتی منعقدشده توسط نیروهای مسلح و بخش‌های امنیتی ۱۲۶
۱. ۲. ۱- ۲- قراردادهای مربوط به شوراهای شهر ۱۲۶
۱. ۲. ۱- ۳- قراردادهای مربوط به پایتخت (عمان بزرگ) ۱۲۷
۱. ۲. ۱- ۴- قراردادهای مربوط به دهداری‌ها ۱۲۷
۱. ۲. ۱- ۵- قراردادهای مربوط به دانشگاه‌های اردن ۱۲۷
۱. ۲. ۱- ۶- قراردادهای امتیاز عمومی ۱۲۸
۱. ۲. ۱- ۷- قراردادهای خرید لوازم و قطعات ۱۲۹
- مبحث سوم: بررسی ماهیت و گونه‌های قرارداد اداری در مصر ۱۳۰
- بند اول: پیش‌شماره قراردادهای اداری در مصر ۱۳۱
- بند دوم: تعریف قرارداد اداری در مصر ۱۳۳
- بند سوم: گونه‌های قراردادهای اداری در مصر ۱۳۵
۱. ۱- قراردادهای تهیه و تأمین کالا ۱۳۶
۲. ۱- قرارداد وام عمومی ۱۳۹
۳. ۱- قراردادهای ساخت‌وساز (بیمانکار) ۱۴۱
۴. ۱- قرارداد بهره‌برداری از طرح‌های خدمت عمومی ۱۴۲
۵. ۱- قراردادهای مشاغل عمومی ۱۴۳
۶. ۱- قرارداد حمل‌ونقل عمومی ۱۴۴
۷. ۱- قرارداد سهام ۱۴۴
- مبحث سوم: ماهیت قراردادهای اداری در آمریکا ۱۴۵
- مبحث چهارم: ماهیت و گونه‌های قراردادهای اداری در دیگر کشورها ۱۶۴
- فصل دوم: تفاوت قراردادهای اداری و خصوصی از جهت انعقاد قرارداد ۱۷۳**
- بخش اول: تفاوت در اصول حاکم بر انعقاد قرارداد ۱۷۵
- گفتار اول: اصل آزادی قراردادها ۱۷۵
- گفتار دوم: اصل لازم‌الاجرا بودن قراردادها ۱۸۱
- گفتار سوم: اصل نسبی بودن قراردادها ۱۸۳

- گفتار چهارم: اصل حاکمیت قانون ۱۸۷
- بخش دوم: تفاوت از جهت صلاحیت انعقاد با توجه به نظریه «نمایندگی» ۱۹۲
- گفتار اول: مفهوم نمایندگی و خاستگاه تاریخی آن ۱۹۲
- مبحث اول: مفهوم نمایندگی ۱۹۲
- مبحث دوم: خاستگاه تاریخی نظریه نمایندگی ۱۹۴
- گفتار دوم: ماهیت نمایندگی در حقوق عمومی و حقوق خصوصی و انواع آن ۱۹۵
- مبحث اول: ماهیت نمایندگی در حقوق عمومی و انواع آن ۱۹۵
- مبحث دوم: ماهیت نمایندگی در حقوق خصوصی و انواع آن ۲۰۴
- گفتار سوم: صلاحیت و بررسی مسئله اهلیت و صلاحیت در قراردادهای خصوصی و اداری ۲۰۷
- مبحث اول: اهلیت در قراردادهای خصوصی ۲۰۷
- مبحث دوم: صلاحیت در قراردادهای اداری ۲۰۹
- گفتار چهارم: حدود اختیار نماینده در قراردادهای خصوصی و اداری و ضمانت اجرای تجاوز از آن ۲۱۳
- مبحث اول: حدود اختیار نماینده در قراردادهای خصوصی و ضمانت اجرای تجاوز از آن ۲۱۴
- مبحث دوم: حدود اختیار نماینده در قراردادهای اداری و ضمانت اجرای تجاوز از آن ۲۱۵
- بخش سوم: تفاوت از جهت تشریفات لازم برای انعقاد قرارداد ۲۱۶
- گفتار اول: تشریفات مناقصه ۲۱۹
- مبحث اول: تعریف مناقصه ۲۱۹
- مبحث دوم: انواع مناقصه ۲۲۱
- بند اول: از نظر مراحل بررسی ۲۲۱
- بند دوم: از نظر روش دعوت از مناقصه گران ۲۲۲
- مبحث سوم: روش های انجام مناقصه ۲۲۴
- گفتار دوم: تشریفات مزایده ۲۲۵
- مبحث اول: تعریف مزایده ۲۲۵
- مبحث دوم: انواع مزایده ۲۲۶
- مبحث سوم: روش های انجام مزایده ۲۲۷
- گفتار سوم: اصول حاکم بر مناقصه و مزایده و آثار آن ۲۲۸

۲۳۹	گفتار چهارم: استثنائات وارد شده بر اصل مناقصه و مزایده در قراردادهای اداری.....
۲۳۹	مبحث اول: استثنائات مناقصه.....
۲۴۲	مبحث دوم: استثنائات مزایده.....
۲۴۴	گفتار پنجم: ضمانت اجرای رعایت نکردن تشریفات مناقصه و مزایده در قراردادهای اداری.....
۲۴۷	بخش چهارم: تفاوت در زمان و مکان انعقاد قراردادهای خصوصی و اداری.....
۲۴۸	گفتار اول: زمان انعقاد قراردادهای خصوصی و اداری.....
۲۵۱	گفتار دوم: مکان انعقاد قراردادهای خصوصی و اداری.....
۲۵۲	گفتار سوم: فایده تعیین زمان انعقاد قرارداد.....
۲۵۳	گفتار چهارم: تعیین مکان انعقاد قرارداد.....
	فصل سوم: تفاوت قراردادهای اداری و خصوصی از جهت عوامل مؤثر در اجرای قرارداد
۲۵۵	قرارداد.....
۲۵۷	بخش اول: فورس ماژور (قوه ماهره).....
۲۵۷	گفتار اول: مفهوم فورس ماژور.....
۲۵۹	گفتار دوم: شرایط تحقق فورس ماژور.....
۲۶۰	مبحث اول: حادثه باید غیر قابل اجتناب باشد.....
۲۶۲	مبحث دوم: حادثه باید غیر قابل پیش بینی باشد.....
۲۶۳	مبحث سوم: حادثه باید خارجی باشد.....
۲۶۴	گفتار سوم: مبانی فورس ماژور و آثار آن در قانون مدنی و شرع عمومی پیمان.....
۲۶۴	مبحث اول: مبانی و آثار فورس ماژور در قانون مدنی.....
۲۶۵	مبحث دوم: مبانی و آثار فورس ماژور در شرایط عمومی پیمان.....
۲۷۱	بخش دوم: تقصیر یکی از طرفین قرارداد.....
۲۷۲	گفتار اول: تعریف تقصیر.....
۲۷۳	گفتار دوم: تقصیر از طرف دولت و آثار آن.....
۲۷۵	گفتار سوم: تقصیر از طرف پیمانکار و آثار آن.....
۲۷۶	مبحث اول: اجرای موقت و امانی قرارداد به حساب پیمانکار.....
۲۷۷	مبحث دوم: فسخ قرارداد.....
۲۷۹	بخش سوم: عمل حاکم.....

۲۸۴	گفتار اول: عمل حاکم مربوط به اعمال اداره طرف قرارداد.....
۲۸۴	مبحث اول: تصمیمات انفرادی.....
۲۸۹	مبحث دوم: تصمیمات عمومی.....
۲۸۹	گفتار دوم: اقداماتی که از ناحیه سایر مقامات عمومی ناشی می‌شود.....
۲۹۰	بخش چهارم: امور غیرقابل پیش‌بینی.....
۲۹۲	گفتار اول: مفهوم امور غیرقابل پیش‌بینی.....
۲۹۷	گفتار دوم: بازشناسی تئوری امور غیرقابل پیش‌بینی در آراء حقوق‌دانان فرانسه.....
۳۰۰	گفتار سوم: وضع تئوری امور غیرقابل پیش‌بینی در رویه قضائی و قوانین فرانسه و ایران.....
۳۰۰	مبحث اول: وضع تئوری امور غیرقابل پیش‌بینی در رویه قضائی و قوانین فرانسه.....
۳۰۲	مبحث دوم: تئوری امور غیرقابل پیش‌بینی در رویه قضائی و قوانین ایران.....
۳۰۴	گفتار چهارم: رویه قضائی امور غیرقابل پیش‌بینی در حقوق اداری و توجیه مبناى آن.....
	گفتار پنجم: آراء تئوری امور غیرقابل پیش‌بینی در قراردادهای خصوصی و اداری (اختیار اداره در
۳۰۷	تعدیل شروط قرارداد.....
۳۰۹	مبحث اول: تعدیل قراردادى.....
۳۱۱	مبحث دوم: تعدیل قانونی.....
۳۱۳	مبحث سوم: تعدیل قضائی.....
۳۱۷	فصل چهارم: پایان قراردادهای اداری
۳۱۹	بخش اول: پایان طبیعی قراردادهای اداری.....
۳۲۰	بخش دوم: پایان غیرطبیعی قراردادهای اداری.....
۳۲۲	بخش سوم: فسخ قضائی.....
۳۲۳	بخش چهارم: فسخ اداری.....
۳۲۵	بخش پنجم: فسخ توافقى.....
۳۲۶	بخش ششم: فسخ قراردادهای اداری در پرتو حقوق تطبیقى.....
۳۳۵	جمع‌بندی
۳۳۷	شرایط عمومی پیمان «۱۳۷۸».....
۳۹۷	قانون برگزاری مناقصات.....
۴۱۵	منابع و مآخذ.....

احتمالات

آیین نامه معاملات دولتی	آ.م.د
شرایط عمومی پیمان	ش.ع.پ
قانون اساسی	ق.ا.
قانون استخدام کشوری	ق.ا.
قانون آیین دادرسی مدنی	ق.د.
قانون برگزاری مناقصات	ق.ب.م
قانون تجارت	ق.ت
قانون دیوان عدالت اداری	ق.د.ع.ا
قانون ثبت اسناد و املاک	ق.ک
قانون مدیریت خدمات کشوری	ق.م.خ.ک
قانون محاسبات عمومی	ق.م.ع
قانون مدنی	ق.م
لایحه قانونی نحوه اجرای محکومات نامتنوع	ل.ق.ن.خ
تملك اراضى و املاك	
اجرای برنامه‌های عمومی،	
عمرانی و نظامی دولت	

پیشگفتار

حقوق اداری از جمله شعبه‌های حقوق عمومی و مجموعه قوانین و مقرراتی است که تنظیم رابطه بین دستگاه‌های اداری با یکدیگر و با مردم را بر عهده دارد. همواره در یک سوی این رابطه دولت قرار دارد که با اعمال اقتدار، در صدد دستیابی به اهداف خود در راستای منافع عموم است. انتخاب قالب قرارداد برای پیشبرد اهداف نهادی که از امتیازاتی فراتر از اشخاص حقوقی خصوصی برخوردار بوده نخستین پرسشی است که به ذهن متبادر می‌شود. در حالی که دولت و کارگزاران آن می‌توانند با انتخاب ایقاع و با استفاده از اعمال یک‌جانبه اداری به نحو ساده‌تر و با تضمین شده‌تر به مقاصد خود دست یابند، چرا توافق اراده را بر تحمیل یک‌جانبه آن بر طرف دیگر ترجیح می‌دهند؟

در جواب این پرسش، پاسخ‌هایی که ننگه نمی‌می‌توان داد: از حیث مبنایی، حکومت‌های امروزی ریشه مردمی داشته؛ از این رو قراردادها که نهادی است مبتنی بر رضایت می‌تواند بیانگر و تقویت‌کننده وجه دموکراتیک دولت باشد. استفاده از اقتدار برای تضمین حقوق شهروندان، توجیه‌پذیر بوده و باید به قدرت، جنبه حقانی و مشروع داده شود؛ بنابراین قالبی که قدرت در آن ریخته می‌شود نیز در قبض و بسط آن مؤثر و بنای مؤثر است. پس در شرایطی که امکان توسل به نهاد قرارداد به گونه‌ای متفاوت از شیوه مرسوم صورت خصوصاً برای اداره وجود دارد ایقاع‌های اداری که در ذات خود حاکی از سلطه و قدرت یک‌جانبه دولت‌اند، رنگ باخته و تنها در صورت لزوم به آن استناد می‌شود.

قرارداد اداری همچنین نیازمند مشارکت بخش خصوصی در ایجاد، ارائه و بهره‌برداری امور عمومی است. بدین طریق از حجم و اندازه دولت در مواقع غیر ضروری کاسته شده و اختیار اداره خدمات عمومی در اقتصادی آزاد، پویا و مشارکتی برای مردم فراهم می‌شود. این هدفی است که نظام‌های آزادمنش اقتصادی به دنبال آن هستند؛ زیرا اثبات شده پدرسالاری و یک‌تازی و تمرکز در عرصه اقتصاد، مانعی بزرگ برای دستیابی به آرمان توسعه سیاسی برای دولت‌های بسته اقتصادی است. باری امروزه استفاده از انواع قرارداد اداری برای ارائه خدمات

عمومی به سکه رایج زمانه بدل شده و روزه‌روز گونه‌های جدیدی از این قرارداد، در حال شکل‌گیری‌اند.

مشخصه و ماهیت متفاوت قراردادهای اداری نیز موضوعی پراهمیت است؛ زیرا قرارداد در حقوق اداری کاملاً از ذات اقتدارگرایی دولت متأثر شده؛ تا جایی که در تعامل دولت با اشخاص حقوق خصوصی، تنها نامی از قرارداد باقی مانده و تحمیل‌های یک‌جانبه در قالب بونهای امری و الزامات قراردادی، به این رابطه دوطرفه صبغه ویژه‌ای بخشیده است. پس با ورود چیرگی بی‌چون‌وچرای دولت، به‌واقع اعلام رضایت به قبول تعهدات ازسوی پیمانکار در این چهارچوب، انعقاد قرارداد گرفته تا اجرا و درنهایت خاتمه جریان آن، در مقام قیاس، با آنچه در حقوق خصوصی جریان دارد بی‌شبهت و در پاره‌ای موارد کاملاً متفاوت است.

از دیدگاه بررسی‌های مبتنی بر حقوق خصوصی، بین قرارداد اداری و قرارداد خصوصی تفاوتی وجود ندارد. به‌علاوه برای این گروه، ذات و جوهره قرارداد، ثابت بوده و صفات و مشخصه‌های گوناگونی که به‌واسطه حضور دولت حادث شده، در ماهیت قرارداد تأثیری ندارند. امروزه برای کسانی که با مباحثی در اقل با مبانی حقوق عمومی دارند، این عقیده که قرارداد خصوصی و قرارداد اداری از حیث ماهوی متفاوت‌اند، به‌سادگی باورپذیر است؛ زیرا این تفاوت‌ها به‌حدی بر رابطه طرف‌های قرارداد سایه افکنده و دامنه آن توسعه یافته که جوهره عقد را نیز دگرگون ساخته است. در بدنه قرارداد اداری، آزادی در تعیین اسم قرارداد و شرایط و آثار آن توسط دولت محدود می‌گردد. همچنین تشریفات مناقصه و مزایده برای انعقاد قرارداد اداری که قانون‌های امری بر آن صحنه قراردادها نسبتاً پیچیده، زمان‌بر و مبتنی بر قانون را بر قرارداد، حاکم ساخته‌اند. از این‌رو به نظر می‌رسد رابطه قراردادی بین دولت و پیمانکار در حقوق عمومی تا اندازه زیادی از فرامین قراردادی بی‌بهره‌پذیرند. در قراردادهای خصوصی، قرارداد به‌منزله قانون حاکم بر روابط طرفین است؛ درحالی که در قراردادهای اداری، بیشتر، شروط و الزامات قانونی، در روابط قراردادی وارد و بر آن حاکم شده، به قرارداد جهت می‌دهند.

در مرحله حیات حقوقی نیز تفاوت فاحشی بین قرارداد اداری و خصوصی وجود دارد. ایجاد وقفه در جریان اجرای قرارداد در حقوق اداری، پذیرفته شده نیست؛ زیرا خدمات عمومی

باید پیوسته و بی وقفه ارائه شوند و این از وظایف و کارکردهای حکمران مطلوب در عرصه زمامداری است. بنابراین در مواقعی که پیمانکار قادر به ادامه قرارداد به علت «حادثه غیرقابل پیش‌بینی» نیست، استفاده از نهاد تعدیل با سازوکارها و توجیه‌های ویژه حقوق عمومی هویدا می‌گردد. در چنین شرایطی به دلیل تغییر بنیادین اوضاع و احوال، پیمانکار ناتوان از انجام کار، از کمک دولت بهره گرفته تا ادامه اجرای خدمات عمومی میسر شود. با این توضیح مختص چگونه می‌توان قائل به ماهیت واحد برای قرارداد خصوصی و اداری شد؛ این دو را یکباره یعنی «قرارداد» مشابه‌اند؛ و آژهای که با تحولات دولت مدرن در حقوق اداری، ذات و ماهیت متفاوت را با خود گرفته است. عمده تحلیل‌های این نوشته، با رویکرد به تفاوت بنیادین بین قرارداد اداری و خصوصی نظم یافته و موضوع، علاوه بر حقوق ایران، در دیگر کشورهای پیرو نظم حقوقی نوشته نظیر فرانسه، مصر، اردن، رومانی و آرژانتین در مقوله مورد بحث و همچنین در پرتو تمام حقوقی کامن‌لا شرح داده شده است. با وجود آنکه نگارنده این سطور کوشیده تا به تحلیل دستاوردی سامعی از حقوق قراردادهای اداری در ایران و دیگر کشورهای مورد بحث دست یابد. اما در این مسیر دسترس دشواری به برخی از آنها در روند انتشار اثر، وقفه ایجاد کرد و نقص‌هایی را با گذشت که برطرف کردن آن به انتشار آتی کتاب موکول می‌شود.

اما در واپسین روزهای بازخوانی متن، حادثه‌ای تکان‌دهنده من بسیاری دیگر را برآشفتم. رشید اسماعیلی، روزنامه‌نگار و فعال سیاسی در بیست و هشتاد و یک سالگی در گذشت. سخن گفتن از شخصیت، منش و روحیه صاحب‌نظر و رادای‌خواه او در این مجال اندک ممکن نیست؛ همین بس که در همه عمر به این انسان بزرگ‌زمن رفته‌رفته و خانواده‌اش مدیونم. بیشترین و بهترین ساعت‌های دوستی و تحصیل در دوره دانشجویی پس از آن، با رشید گذشت؛ هر لحظه از ایده، ابتکار، خلاقیت و تحلیل‌های او لذت می‌بردم. حقوق بشر خوانده بود و من را با ساختار نوین سیاست و حقوق عمومی آشنا کرد؛ اما دریغ که داشتن دغدغه و زیستن برای دیگران و وطن، کمتر او را آرام گذاشت. یک روز پیش از درگذشت رشید، آخرین گفت‌وگوی ما درباره تحولات قراردادهای اداری در مصر و اردن و دیگر کشورهای عربی بود که من را به اضافه کردن این بخش، در کتاب پیش‌رو، ترغیب کرد. رشید

کل کتاب را، مثل دو اثر گذشته نگارنده، بازخوانی و پیشنهادهایی برای رفع نواقص و نقایص آن گوشزد کرده بود. در این جا به روان همیشه جادوانه رشید درود می فرستم و سپاس خود را به خاطر همراهی و همدردی در تمامی این سالها از او، مادر و خانواده اش ابراز می دارم. تألیف کتاب حاضر نیز مثل گذشته بدون یاری و مساعدت دوستان و همکاران ممکن نبود. برادرم دکتر میلاد شمعی ویراستاری صوری و زیبایی اثر را عهده دار شد. دکتر مین جعفری منابع و معادل فرانسوی واژگان این زبان را از نظر گذراند. مترجم برجسته، خانم سارا شهباز در بازمینی و ترجمه برخی از متون همکاری داشت و در نهایت خانم مهتاب سهرابی روان و کیل پایه یک دادگستری، نمونه خوانی نهایی اثر را بر عهده گرفتند. نهایتاً این عزیزان، بی نهایت سپاسگزارم و در آخر از مدیر محترم انتشارات جنگل، جناب آقای محمد کاظمی عهده دار انتشار این اثر شدند کمال تشکر را دارم. نقدهای خوانندگان بزرگوار را از طریق ایمانی رانامه shamei_shamei@yahoo.com ارج می نهم.

www.ketab.ir